

Janez J. Švajncar

VOJAŠKA ORGANIZIRANOST SLOVENCEV V SRBSKI VOJSKI IN NASTANEK SLOVENSKE VOJSKE

Referat s 24. zborovanja zgodovinarjev v
Ptuju od 28. do 30. septembra 1988.

Leta 1918 smo Slovenci dobili prvo državo v svoji sodobni zgodovini, prvo vlado in ob drugem postavili novembra 1918 tudi svojo prvo vojsko, čeprav pod formalnim imenom II. vojno okrožje v Ljubljani. Slovenski polki so nastali iz slovenskih jeder domačih avstro-ogrskih polkov, prvo polovico novembra so ohranili celo svoja stara imena, proti koncu novembra 1918 pa je slovenska vojska dobila podobo, ki je v glavnem ostala do poletja 1919. Ljubljana z zaledjem je dala Ljubljanski polk in Slovenski planinski polk, Celje Celjski polk, v Mariboru sta bila Mariborski in Tržaški polk. V navedenih treh mestih so bila topniška poveljstva s topniškimi in havbičnimi baterijami, v Mariboru in Ljubljani sta bili letalski stotniji, v Mariboru konjeniški polk. Slovenska vojska je imela dejansko vse, kar je pri tedanjih razmerah lahko imela manjša sodobna armada. Slovenskim enotam je poveljeval generalštab s sedežem v Ljubljani, čeprav so bile dejansko v neposredni pristojnosti poverjenišтва za narodno obrambo pri Narodni vladi za Slovenijo. Konec novembra 1918 je imela slovenska vojska okoli 12.000 mož, med njimi več sto oficirjev in dva generala; januarja 1919 je Narodna vlada za Slovenijo razpolagala z okoli 15.000 možmi.¹ Skušal bom predstaviti povezavo, ali bolje rečeno, nepovezavo te slovenske vojske z vojaško organiziranostjo slovenskih in drugih prostovoljcev v srbski vojski med prvo svetovno vojno.

Novembra 1914 je srbski poslanik v Petrogradu sporočil² svoji vladi, da žele mnogi Srbi iz Bosne in drugih krajev Avstro-Ogrske, vojni ujetniki v Rusiji, v Srbijo. Svojo vlado je prošil za navodila, značilno pa je, da je pisal samo o Srbih, ničesar o Hrvatih in Slovencih. Dober mesec kasneje³ je svoji vladi že sporočal o pripravljenosti Rusije, da izpusti ujetnike iz »srpskih zemalja Austro-Ugarske«. Zraven je spet spraševal, če jih Srbija želi za boj in kaj naj stori. Spet je šlo samo za Srbe, čeprav je bil tedaj pojem »srpskih zemalja u Austro-Ugarskoj« verjetno zelo široko razumljen. Šele junija 1915 je srbski poslanik iz Petrograda svoji vladi pisal naravnost⁴ o ujetnikih Srbih, Hrvatih in Slovencih, ki mu pošiljajo prošnje, da bi radi vstopili v srbsko vojsko. To so bili časi, ko je Srbiji šlo na bojiščih razmeroma dobro, vojska je bila v glavnem še neprizadeta; očitno pa srbski vladi tudi še ni bilo jasno, da bi prostovoljci iz jugoslovanskih delov Avstro-Ogrske lahko imeli tudi velik politični pomen pri povojnih načrtih. Tako je na svoji seji 12. junija 1915 v Nišu odločila⁵ ob brzojavki petrograjskega poslanika, da bo iz ujetnikov v Rusiji oblikovala enote, ki se bodo uporabile v južni Srbiji, in da bodo napoteni na avstrijsko bojišče samo oni, ki bodo to izrecno želeli.

Ob začetkih prostovoljstva je potrebno dodati, da je že leta 1914 prešlo iz obmejnih območij Avstro-Ogrske v srbsko in črnogorsko vojsko od 3000 do 4000 prostovoljcev.⁶ V Srbiji so bili ti dobrovoljci dodeljeni četniškim odredom.

¹ Več o nastanku, razvoju in koncu slovenske vojske 1918—1919 Janez J. Švajncar: *Slovenska vojska 1918—1919*, zbornik Boj za Maribor 1918—1919, Maribor, 1988.

² Nikola Popović: *Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji 1914—1918*, zbornik dokumenata, Beograd, 1977, str. 1.

³ *Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji*, n. d., str. 2.

⁴ *Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji*, n. d., str. 3.

⁵ *Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji*, n. d., str. 3.

⁶ Milivoje Ailmpić: *Solunski front*, Beograd 1967, str. 253.

Obstajali so Rudnički, Jaderski, Zlatiborski, Gornjački odred. Po umiku srbske vojske iz Srema je bil iz okoli 400 Sremcev formiran Sremski dobrovoljski odred, njegovi vojaki so v glavnem padli pri obrambi Beograda 1915. Najbolj znana prostovoljska enota je bil dobrovoljski odred podpolkovnika Vojina Popovića-Vuka; v njegovih vrstah je bilo tudi nekaj Slovencev. Razformiran je bil 5. januarja 1917, njegovi pripadniki so bili razdeljeni po polkih srbske vojske. V začetku leta 1915 so začeli prihajati tudi prostovoljci iz Amerike,⁷ največ v črnogorsko vojsko. Iz prostovoljcev iz Hercegovine, kotorskega območja in Amerike so bili v črnogorski vojski oblikovani Gatački, Bilečki, Trebinjski in Bokeški bataljon; borili so se na hercegovskem bojišču. Po kapitulaciji Črne gore so bili ti vojaki v Skadru predani srbski vojski; bilo jih je 1544. Del teh črnogorskih prostovoljcev se je res pridružil srbski vojski, odšel z njo na Krk in potem na solunsko bojišče, del je odšel v Italijo in se kasneje vrnil v Ameriko, tisti pa, ki so še dalje zahtevali, da se bore pod črnogorsko zastavo, so bili internirani na Korziki.

Omenjanje teh Črnogorcev ni naključno. Pri črnogorskih prostovoljcih se je torej že v začetku leta 1916 pokazalo, da njihovo vojskovanje ni samo boj za zmago nad sovražnikom, marveč tudi že vprašanje urejanja odnosov med jugoslovanskimi narodi, do česar je prišlo pri Slovencih kasneje. Tisti malostevilni slovenski prostovoljci, ki so že leta 1914 prebegnili v Srbijo ali pa so ob začetku vojne živeli v Srbiji in so kot prostovoljci vstopili v njeno vojsko, so postali samo srbski vojaki in nič več, čeprav je mogoče govoriti tudi o tem, da so z bojem proti sovražnikom Srbije objektivno koristili tudi osvobajanju svoje slovenske domovine izpod avstro-ogrskega jarma. Toda, da tudi v slovenskih prostovoljcih vidi samo svoje vojake, je srbska vojska pokazala maja 1915, ko jih je brez zveze s kakršnimikoli jugoslovanskimi cilji poslala v kazensko ekspedicijo proti Albancem. Z njo je varovala svoje velikosrbske koristi, zato je zasedla celo Elbasan in Tirano. Tako je tisti pohod razumel tudi svet in lord Kitchener, ki je z bogatimi angleškimi imperialističnimi izkušnjami gotovo vedel, za kaj gre pri takšnih pohodih, je Srbiji očital, da se spušča v osvajalne pohode, namesto da bi vse svoje sile usmerila proti sovražniku na glavnem bojišču.⁸ Tako je tudi v slovenskem zgodovinskem spominu ostalo zapisano, kako so naši idealisti-prostovoljci v srbski vojski postali orodje imperialistične politike srbske vlade in pri tem šli tako daleč, da so sodelovali pri požiganju celih albanskih vasi in pobijanju vsega živega v njih, tudi žena in otrok.⁹

Prvi prostovoljci iz Rusije so prišli po Donavi septembra 1915. Do bolgarskega napada so prišli trije transporti, skupno okoli 3500 mož. Med njimi so bili tudi Slovenci; natančni podatki so gotovo v beograjskih arhivih, če kdo narodne sestave teh prostovoljcev tudi že ni celo objavil. V ukazu komandanta Srbskega dobrovoljskega odreda v Odesi z dne 11. novembra 1915¹⁰ so na primer navedeni priimki 33 postavljenih podoficirjev vse do bolničarjev, toda med njimi ni niti enega slovensko zvenečega priimka.

Po oceni komandanta Srbskega prostovoljskega odreda¹¹ se je januarja 1916 v odred prijavilo okoli 10.000 jugoslovanskih ujetnikov, v glavnem Srbov. Srbski konzul v Odesi Marko Cemović je 1. maja 1916 poročal predsedniku srbske vlade Nikoli Pašiću,¹² da so v prostovoljskem odredu vojaki »gotovo izključivo Srbi sa jednom stotinom Hrvata i Slovenaca«; po istem poročilu je bilo med prostovoljci približno 50 slovenskih rezervnih oficirjev in 90 hrvaških. Ti oficirji so morali podpisati ukaz o nevmešavanju v politiko, kar so

⁷ Milivoje Alimpić, n. d., str. 253.

⁸ Petar Tomac: Prvi svetski rat 1914—1918, Beograd 1973, str. 279.

⁹ Vitomir F. Jelenc: 1914—1918, Ljubljana, 1922.

¹⁰ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 6.

¹¹ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 15.

¹² Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 43.

Hrvati sprejeli kot nekaj, kar je uperjeno proti njim, zato so bili nekateri najbolj vidni vrnjeni med ujetnike. K temu je mogoče dodati komentar, da so hrvaški oficirji-prostovoljci že takrat razumeli, da gre pri prostovoljstvu predvsem za politično vprašanje, medtem ko so Slovenci očitno ostajali zgolj pri vojaški plati in so se bili pripravljeni ukvarjanju s politiko odreči, čeprav je bil že njihov korak v prostovoljstvo izrazito politično dejanje. Da ta ocena drži, potrjujejo tudi tedanji pogledi komandanta 1. srbske prostovoljske divizije Stevana Hadžića, kot jih je sporočil predsedniku srbske vlade Nikoli Pašiću iz Odeše 2. maja 1916.¹³ Sporočil je, da je prišlo do takrat med oficirji samo do treh primerov odrekovanja pokorščine — dva oficirja sta bila Hrvata, eden je bil Srb. »Što se tiče oficira Slovenaca pa i Čeha, oni su — naročito Slovenci — veoma oduševljeni, pouzdani i poslušni. Na njih treba obratiti samo pažnju, da se dobro vojnički obuče...«

Lepše ocene slovenski oficirji-prostovoljci ne bi mogli dobiti. Ker gre za interno oceno, namenjeno predsedniku srbske vlade, ji je mogoče tudi verjeti. Torej se je moralo zgoditi nekaj pomembnega, da so po približno letu dni mnogi slovenski oficirji nenadoma nehali biti navdušeni, zanesljivi in poslušni in da so srbski vojski obrnili hrbet.

V istem času, ko so prostovoljci-oficirji podpisovali ukaz, da se ne bodo mešali v politiko, so tisti, ki so jim tak ukaz vsilili, delali nekaj povsem drugega. Aprila 1916 je sprejel Nikolo Pašića v Petrogradu ruski car Nikolaj II. in »srbski predsednik je bil silno zadovoljen, ker se imperatorjevo mišljenje o prihodnosti Srbije ni v ničemer razlikovalo od njegovega. Car je Pašiću tudi svetoval, naj obišče prostovoljce v Odesi, rekoč, da bi imel tak obisk velik moralen pomen za prostovoljce, ki bodo kasneje služili kot političen argument za jugoslovansko združenje.«¹⁴

Tako vse navedeno pove, da je srbska vlada zavestno izrabljala pošten idealizem jugoslovanskih prostovoljcev za svoje politične cilje s tem, da je tem istim prostovoljcem odvzemala možnost vplivanja na te cilje.

V tem je poleti 1916 prišlo do odhoda 1. srbske prostovoljske divizije na romunsko bojišče, do bojev in izgub, ki so bile že večkrat popisane. Kljub temu ni odveč omeniti, da je imela divizija v času od 25. avgusta do 16. oktobra skupno 9227 izgub, od tega padlih 35 oficirjev in 684 mož. Na bojišče je odšla slabo opremljena in s slabimi zaplenjenimi avstrijskimi puškami in strojnimi, ¹⁵ mnogi vojaki niti niso prisegli.¹⁶ Kakšna je bila kmalu morala na bojišču, pove med drugim podatek, da vsi vojaki niso padli od sovražnih krogel. V 1. prostovoljskem polku je bilo na primer 6. septembra ustreljenih 7 vojakov, ker je polkovni zdravnik ocenil, da so se sami ranili. To je bilo razglašeno po vsej diviziji z dodatkom, »da bo tako z vsakim vojakom, ki se bo sam ranil...«¹⁷

Kljub izgubam na bojišču je imel prostovoljski korpus ob koncu novembra 1916 okoli 31.500 pripadnikov, med njimi okoli 2000 Slovencev. Oktobra 1916 je namreč potekala velika mobilizacija ujetnikov — Jugoslovancev v odeškem vojaškem okraju. Takrat se je rodil izraz silovoljec in je pomenil nasprotje dobrovoljcu, torej vojaka, ki je postal dobrovoljec pod prisilo. Mobiliziranih je bilo okoli 7000 Srbov, 9000 Hrvatov in 4000 Slovencev.¹⁸ Iz mobilizirancev je oblikovana 2. prostovoljska divizija. Kljub visokemu navedenemu številu slovenskih mobilizirancev je imela 2. prostovoljska divizija ob koncu novembra 1916 samo 1446 Slovencev. Kam se jih je porazgubilo okoli 2500, pomaga pojasniti podatek, da je bilo od vseh 20.000 mobilizirancev kar 6000 takih, ki so

¹³ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 46.

¹⁴ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 49.

¹⁵ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 112, 133.

¹⁶ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 115.

¹⁷ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 76.

¹⁸ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 309.

se raje vrnili v ujetniška taborišča, in celo 3000 dezerterjev. Med enim in drugimi so bili torej tudi naši Slovenci.

V začetku leta 1917 je bilo v celotnem korpusu 30.242 mož,¹⁹ med njimi 1727 Slovencev. V štabu korpusa je bilo 12 Slovencev, v 1. diviziji 97, v 2. diviziji 1498, v šolski četi 36 in v dopolnilnem bataljonu 84 Slovencev. V tem številu so bili zajeti tudi oficirji; vseh slovenskih oficirjev je bilo 74. V štabu korpusa ni bilo niti enega slovenskega oficirja, v 1. diviziji jih je bilo 39, v 2. diviziji 23, v šolski četi 5 in v dopolnilnem bataljonu 7.²⁰ Mobiliziranci oziroma silovoljci iz oktobra 1916 so bili predvsem v 2. diviziji.

Navedene številke so pomembne, saj so s slovenskega vidika najzgovornejši argument pri polemiki, ali je prostovoljski korpus po disidentskem gibanju razpadel ali ne. Turk²¹ je oceno o razpadu zavrnil s številkami o prostovoljcih, ki so ostali, bolje rečeno, s številkami o številčnem stanju korpusa po množičnih izstopih, toda če bi mu bili že v času njegovega razmišljanja znani dokumenti, ki jih poznamo danes, bi verjetno tudi Turk razmišljal in sodil drugače.

Iz korpusa je izstopilo 12.741 njegovih pripadnikov²² in med njimi kar 1283 Slovencev. Če to številko primerjamo s prej navedenimi podatki o številu Slovencev v korpusu, vidimo, da je ostalo samo 32 oficirjev in 486 mož. To je moj izračun glede na prej navedene številke, uradno preštevanje v korpusu pa je pokazalo še bolj žalostno sliko.²³ V korpusu je bilo 30. maja 1917 med vsemi 19.472 pripadniki samo 282 Slovencev. Hrvatov je bilo na primer samo 668, po drugi strani pa je bilo v korpusu kar 1847 Rusov. S slovenskega (pa tudi hrvaškega) vidika je korpus gotovo razpadel, naj nam je to zaradi sicer pozitivne jugoslovanske ideje všeč ali ne, čeprav je verjetno potrebno dodati, da ni razpadel zaradi jugoslovanske ideje, marveč zaradi razočaranja nad uresničevanjem jugoslovanske ideje v srbskih okvirih. Silovoljci niso bili tisti element, ki je vplival ali celo povzročil razpad korpusa, torej mobiliziranci z vsem, kar jih je odvrčalo od jugoslovanske ideje in prostovoljstva, naj bo to zvestoba avstro-ogrski monarhiji, strah zase ali za svoje in podobno. Ne spreglejmo, da so v korpusu sprva ostali samo silovoljci, ki so se s svojim novim položajem sprijaznili ali celo sprejeli prostovoljsko idejo. Tisti, ki tega niso hoteli storiti, so tako ali tako odšli nazaj v ujetniška taborišča ali dezerтирали — številke so bile že omenjene. Da pa so dandanašnja nasprotovanja oceni o razpadu korpusa odveč, potrjuje ugotovitev same pisarne prostovoljskega odreda iz leta 1917. »Tako se korpus u stvari raspao...« je bilo ugotovljeno že takrat.²⁴

Ob koncu maja 1917 je bilo v korpusu naslednje število Slovencev: korpusni štab — 8, 1. divizija — 23, 2. divizija — 199, dopolnilni bataljon — 13. Slovenskih oficirjev je bilo 39. V štabu korpusa ni bilo nobenega slovenskega oficirja, v 1. diviziji jih je bilo 17, v 2. diviziji 15, v dopolnilnem bataljonu 7. Od januarja do konca julija 1917 je v korpus vstopilo 25 Slovencev-vojakov in 23 oficirjev.²⁵

Julija 1917 se je začela selitev prostovoljskega korpusa na solunsko bojišče, kar je posebna tematika, v tem okviru ostaja samo izhodišče o Slovencih. V opisanem obdobju je prihajalo tudi do organizacijskih sprememb, korpus je dobil novo ime in še kaj, vendar so to že večkrat objavljena dejstva. Tudi s spremembo imena ga je hotela srbska vlada približati nersbom in s tem jugoslovanski ideji; storila je še nekaj korakov na materialnem področju oficirjev-prostovoljcev, toda kljub temu ni mogoče govoriti o tem, da je sprejela

¹⁹ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 311.

²⁰ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 312.

²¹ Ernest Turk: Dobrovoljci proti Avstro-Ogrski, Ljubljana, 1978.

²² Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 315.

²³ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 316.

²⁴ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 317.

²⁵ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 317.

jugoslovansko idejo takšno, kot so si jo zamišljali prostovoljci, kot je znano iz raznih dokumentov, zlasti v disidentskem obdobju.

Kljub razpadu prostovoljskega korpusa v Rusiji je srbska vlada s svojo vrhovno komando ostala pri svojih osnovnih pogledih na jugoslovanske prostovoljce; pod silo razmer je ubirala le taktične korake, da ne bi dobrovoljčev popolnoma odvrnila od sebe in da bi pred svetovno javnostjo lahko ohranjala videz privrženosti jugoslovanski in ne velikosrbski ideji. Z vojaškega vidika so bili ti koraki popuščanja nujni, saj je bila Srbija v začetku leta 1916 vojaško poražena, nastanjena je bila na tujih tleh brez možnosti dotoka novih vojakov iz domačih krajev. Tako so ji ostali jugoslovanski prostovoljci edini pomembni vir za okrepitve in ga je — razumljivo — skušala izkoristiti v čim večji meri. To je razumljivo z vojaškega vidika tako Srbije kot Antante; toda, kar se je dogajalo, ni bilo prav s političnega vidika jugoslovanske ideje. Za dele slovenskega in hrvaškega naroda je bila jugoslovanska ideja predstava o združitvi bratov, srbska vlada pa je ravnala, kot da je jugoslovanstvo zgolj ime za ureničevanje njenih ciljev. Na vojaškem področju je dokaz tako imenovana Jugoslovanska divizija in je oznaka o tako imenovani dodana namenoma.

O podobi tako imenovane Jugoslovanske divizije v srbski vojski v 1. svetovni vojni je malo objavljenih podatkov, čeprav je o njeni bojni poti izšla celo knjiga; pravzaprav je presenetljivo, kako je bilo tako v stari kot tudi v novi Jugoslaviji mogoče zlasti v prigradnih časopisnih člankih pa tudi v resno zasnovanih publikacijah toliko pisati o Jugoslovanski diviziji, o njenem jugoslovanstvu in s tem o jugoslovanskem in seveda tudi slovenskem deležu na solunskem bojišču, ne da bi bili pri tem dani kakršnikoli oprijemljivi natančni podatki, ki bi potrjevali posplošeno pisanje.

Na osnovi nekaterih v zadnjih letih objavljenih dokumentih in literaturi, ki tematiko Jugoslovanske divizije obravnava obrobno, pa si je vendarle mogoče ustvariti naslednjo sliko:

Najprej je mogoče ugotoviti, da tako imenovana Jugoslovanska divizija sploh ni bila jugoslovanska v tem smislu besede. Pri tem ne gre samo za ime, marveč za dejansko stanje. Če bi šlo zgolj za ime, bi prej dano neprizanesljivo oceno dovolj podkrepil že dokument srbskega vojnega ministra ob nastajanju Jugoslovanske divizije.²⁶ V zaupnem pismu z dne 29. decembra 1917 je srbski vojni minister sporočal poveljniku Dobrovoljskega korpusa Srbov, Hrvatov in Slovencev v Odesi, kako je Vrhovna komanda odločila o Jugoslovanski diviziji. Ni pisal, da se je odločila v sestavi svoje vojske na solunskem bojišču ustanoviti Jugoslovansko divizijo, marveč je dobesedno zapisal: »da če se dosadašnja Vardarska divizija zvati privremeno Jugoslovenska divizija«. V tej formulaciji ni mogoče preslišati, da gre samo za novo ime že obstoječe divizije in da je še to ime začasno.

Omenjeno zaupno navodilo je tudi obrazložilo, kako bo Jugoslovanska divizija sestavljena, in njena sestava je potrdila, da bo šlo pri novonastali enoti dejansko za staro divizijo, ki bo sicer dobila novo ime in sprejela precejšen del dobrovoljskega moštva, vendar nič več kot to, še najmanj pa postala enota prostovoljcev iz jugoslovanskih dežel v srbski vojski.

Srbska Vrhovna komanda je odločila, da bo tudi pod novim jugoslovanskim imenom ostal cel divizijski štab Vardarske divizije, vso topništvo, inženjerija, saniteta in drugi podobni deli. 22. in 23. pehotni polk Vardarske divizije bosta sicer razformirana, toda »u interesu borbene gotovosti dobrovoljačkih pukova Jugoslovanske divizije će ostati s ovima sve specializirano ljudstvo rasformiranih pukova Vardarske divizije dokle bude potrebno«. Ta odločitev povsem jasno pove, da je stara Vardarska divizija ostala kljub novemu imenu, dobrovoljci iz Rusije so bili namenjeni le izpopolnitvi njenih razredčenih vrst.

²⁶ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 326.

Tako se je tudi zgodilo. 1. in 2. dobrovoljski polk iz Rusije sta prišla na mesto dveh pehotnih polkov in dobila skupno ime Jugoslovanska brigada, s tem, da sta dobila prej navedeno srbsko moštvo, drugo brigado v diviziji pa sta še naprej sestavljala dva polka Vardarske divizije, zdaj sta se imenovala 21. in 22. pehotni polk Vardarske brigade. Po imenih je imela tako imenovana Jugoslovanska divizija Jugoslovansko brigado in Vardarsko brigado, toda tudi oba polka Jugoslovanske brigade sta dobila del moštva iz prejšnjih polkov Vardarske divizije. Štab te Jugoslovanske brigade in štaba obeh polkov pa so že tako ali tako prej v Rusiji sestavljali srbski kraljevi oficirji.

Tudi naše sedanje zgodovinopisje mirno priznava, da pri tako imenovani Jugoslovanski diviziji na solunskem bojišču ni šlo za nikakršno novo resnično jugoslovansko divizijo. Tudi zgodovinar Milivoje Alimpić je v svoji knjigi *Solunski front*²⁷ brez predsodkov dobesedno zapisal, da so bili po prihodu na solunsko bojišče dobrovoljci razporejeni kot okrepitev po že obstoječih divizijah, 1. brigada 1. dobrovoljske divizije pa se je spojila z Vardarsko divizijo in oblikovala Jugoslovansko divizijo.

Navedeno pove, da je šlo pri oblikovanju Jugoslovanske divizije na solunskem bojišču spet za nov političen maneuver srbske vlade pri reševanju jugoslovanskega vprašanja na vojaškem področju, šlo je za ime in ne za vsebino. To oceno potrjuje brzojavka, ki jo je Pašić poslal 1. februarja 1918 s Krfa srbskemu poslanstvu v Petrogradu.²⁸ V njej je sporočil, da je bila iz dobrovoljcev Srbov, Hrvatov in Slovencev (kar je seveda sam najbolj vedel, da ni bilo res in da je dejansko šlo samo za preimenovanje Vardarske divizije) oblikovana v sestavi srbske vojske nova enota pod imenom Jugoslovanska divizija, ki se je že začela boriti na solunskem bojišču, in je s tem v zvezi prosil, da bi temu dali v Rusiji »najšire publikovanje sa shodnim komentarom«. Bolj preprosto povedano bi lahko rekli, da je želel v zvezi z Jugoslovansko divizijo, ki to ni bila, čim več propagande o rešitvi jugoslovanskega vprašanja v srbski vojski.

Da so bile tovrstne propagandne želje predsednika srbske vlade tudi uresničene, potrjuje med drugim pisanje angleškega časopisa *The Times*. 25. oktobra 1918 je zaradi Jugoslovanske divizije namenil Jugoslovanom kot vojakom cel majhen slavošpev. Med drugim je dodal oceno nekega francoskega oficirja, da so »Jugoslovani izjemni pri hoji, še bolj sijajni kot borci, in nič ne jedo...«. So celo zgled srbskemu delu vojske. Najprej so se bojevali za Avstrijo, toda niti z desetim delom energije, ki jo kažejo, ko uresničujejo svoj narodni ideal.²⁹ Torej je celo angleški časopis pisal, kot da so Jugoslovani v Jugoslovanski diviziji del skupne vojske s Srbi, s srbskimi divizijami, čeprav je bila resnica povsem drugačna.

Pri obrazložitvi vseh navedenih dejstev ni mogoče trditi, da je šlo za slučajnosti, za splet okoliščin, ki lahko pripeljejo do sklepov, kot so že bili dani, in da je srbska vlada res težila k najboljši rešitvi jugoslovanskega vprašanja na vojaškem področju ter da je bila ustanovitev Jugoslovanske divizije dokaz njene dobre volje in dobrih namenov. Tako imenovana Jugoslovanska divizija je bila, meddržavno gledano, politično in propagandno gotovo koristna, svetu je potrjevala pripravljenost jugoslovanskih narodov iz avstro-ogrske monarhije, da se tudi z orožjem borijo proti tej ječi narodov, toda z vidika razvoja jugoslovanskega vprašanja v srbski vojski vse od ustanovitve prve prostovoljske enote v Rusiji pa je bila spet samo eden izmed spretnih manevrov, naj bo Pašića ali kogarkoli drugega, kar je najmanj pomembno.

Kljub jugoslovanskemu imenu divizije so bili prostovoljci iz Rusije samo izpopolnitev prejšnje, zdaj drugače imenovane srbske kraljeve divizije in seveda izpopolnitev razredčenih polkov drugih divizij. Takšen je bil njihov de-

²⁷ Milivoje Alimpić, n. d., str. 254.

²⁸ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 330.

²⁹ Dobrovoljci 1918—1919, Beograd, 1971, str. 347.

jrbski položaj in takšna je bila tudi njihova bojna naloga. S tem, ko so se v srbski kraljevi vojski borili za zmago nad Avstro-Ogrsko, so se seveda borili za svobodo svoje domovine, toda za ta cilj so se borili zdaj samo kot srbski vojaki. Od oficirjev se je srbsko državljanstvo izrecno terjalo, zato je do značilnega dogodka prišlo ob prihodu prvih jugoslovanskih oficirjev na solunsko bojišče. Nekaj slovenskih in hrvaških oficirjev je odklonilo sprejem srbskega državljanstva. Klonili so šele ob razlagi, da je lahko srbski oficir samo srbski državljan, ob čemer je čudno vlogo odigral tudi predsednik Jugoslovanskega odbora s »slovenskim« članom tega odbora Bogumilom Vošnjakom. Ob njunem prigovarjanju so oficirji sprejeli srbsko državljanstvo.³⁰ Tako je bila slovenskim dobrovoljcem popolnoma odvzeta vsaka vloga pri pripravah na ustanovitve bodoče skupne države, razen tiste, ki je koristila velikosrbskim idejam, da pa so bili res samo srbski in ne tudi jugoslovanski vojaki, se je pokazalo novembra 1918 po zmagi nad centralnimi silami. Jugoslovanski vojaki, ki to dejansko niti niso bili, in bi bilo mogoče govoriti zgolj o vojakih jugoslovanskega porekla v srbski vojski, so bili po zmagi zadržani daleč od domačih krajev, kar velja zlasti za Slovence. Kljub prošnjam Narodne vlade za Slovenijo novembra 1918 niso bili poslani v sestavo tedanje slovenske vojske, formalno gledano II. vojnega okrožja, ali v kakršnikoli drugi obliki postavljeni na položaje proti Avstrijem. To se je deloma zgodilo šele proti koncu prve polovice leta 1919 in to takrat, ko je že potekalo ukinjanje slovenske vojske.

Ob prodiranju francoskih, srbskih in angleških divizij proti Beogradu je bila Jugoslovanska brigada, potem ko je opravila svoje naloge pri preboju sovražnih položajev, poslana proti Albancem in je bila nastanjena kot okupatorska enota na Kosovu.³¹

Ali število jugoslovanskih prostovoljcev ne bi omogočalo posebne vojaške organiziranosti v okviru srbske armade na solunskem bojišču, če bi seveda srbska vlada prostovoljce obravnavala drugače kot zgolj vir za popolnitev svojih vojaških vrst?

Odgovor je preprost. Število prostovoljcev iz jugoslovanskih dežel je bilo tolikšno, da bi vojaško organizirani v jugoslovanskih polkih, brigadah in divizijah, kot na primer češke legije (realno bi bilo mogoče govoriti o dveh divizijah), vidno prispevali k zmagi Antante. Na Balkanu antantne sile niso bile tako močne, da bi bilo število jugoslovanskih prostovoljcev zanemarljivo. Pred ofenzivo septembra 1918 je bilo največ Francozov (ob tem, da je bilo za Francijo solunsko bojišče zgolj pomožno defenzivno bojišče) — 180.000, srbska vojska je imela 140.000 mož (všteti so tudi Jugoslovani), Grkov je bilo 135.000, Angležev 120.000, Italijanov 42.000 in Albancev 2000.³² V samih bojnih črtah je bilo vojakov seveda veliko manj in v njihovem številu bi bil delež Jugoslovancev, ki so bili dejansko vsi na fronti, precej večji.

Po prvi svetovni vojni je bilo izdanih 32.136 dobrovoljskih izkaznic, torej je bilo toliko uradno priznanih prostovoljcev iz jugoslovanskih dežel Avstro-Ogrske in verjetno tudi iz Črne gore, Amerike itd. v srbski vojski, hkrati pa velja število, da je bilo vseh dobrovoljcev od 32.000 do 35.000.³³

Koliko je bilo Slovencev? Po oceni srbskega vojnega ministrstva³⁴ je bilo septembra 1918 v srbski vojski po nepopolnih podatkih 21.000 prostovoljcev, med njimi 141 Slovencev. Po istem pregledu je bilo med temi prostovoljci

³⁰ V razglabljanjih o Jugoslovanskem odboru bi morali biti bolj neprizanesljivi zlasti do članov, ki naj bi v odboru zastopali Slovence. Jasno moramo povedati, koga so zastopali in v čigav interes usmerjali svoje delovanje. Ocena iz preteklosti naj bo tudi nauk za sedanjost, da se ne bi spet kdaj zgodilo, da bi kak kustos etnografskega muzeja v Beogradu ali docent na zagrebski univerzi nastopal v imenu slovenskega naroda, hkrati pa brez tega naroda odločal o njegovi usodi, ali pa da na primer ne bi česa podobnega počel kak kustos ali docent v Rimu ali na Dunaju, ne v Moskvi in ne v Washingtonu.

³¹ Natančnejši podatki: Veliki rat Srbije za oslobođenje i ujedinjenje Srba, Hrvata i Slovence 1914—1918, Beograd, 1939, knjiga 31.

³² Milivoje Alimpić, n. d., str. 324.

³³ Milivoje Alimpić, n. d., str. 255.

³⁴ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 338.

4049 takih, ki so prišli iz Amerike, toda med njimi niti enega Slovenca. Če strnemo nekaj najbolj značilnih števil o slovenskih prostovoljcih v srbski vojski, vidimo, gre za ponavljanje, da jih je bilo po uradnih srbskih dokumentih: aprila 1916 (v Rusiji) — 14, oktobra 1916 mobiliziranih — 4000, ob koncu 1916 (v Rusiji) — 1498, v začetku 1917 (v Rusiji) — 1727, 30. maja 1917 (v Rusiji) — 243, septembra 1918 (v srbski vojski na solunskem bojišču) — 141. Z vojaškega vidika so to seveda majhne številke in po njih ni bilo Slovencev v srbski vojski — razen s silovoljci — nikoli niti za en polk, toda politično gledano dobé tudi te skromne številke drugačno težo. V to smer te vrstice nimajo namena zahajati, mogoče pa je ostati še pri povsem vojaškem vprašanju, ki ga številke narekujejo.

Ne glede na število Slovencev-prostovoljcev v srbski vojski je značilno, da nikoli na nobeni stopnji prostovoljske vojaške organiziranosti niso imeli, pa tudi Hrvati ne, svojih enot. Celó narobe, praviloma so bili porazdeljeni po raznih enotah, tako da so se povsem porazgubili. Nikoli ni bilo na primer slovenskega bataljona, ki bi nosil to ime in ki bi bil tudi zbirna, organizacijska in taktična os slovenskih prostovoljcev v srbski vojski; lahko bi se imenovali, če jih ni bilo dovolj za bataljon, skupina, odred ali kar pač vojaška terminologija v takšnih primerih dovoljuje. Kot je že bilo zapisano, to tudi ni bila tako imenovana Jugoslovanska divizija. Analiza spominskih zapisov v zborniku Dobrovoljci, kladivarji Jugoslavije³⁵ pove, da so bili Slovenci, kakorkoli jih je bilo zelo malo, razporejeni po več polkih srbske vojske. V 8. pehotnem polku je bil vod, ki je bil po sestavi slovenski, toda kljub temu so se tako oficirji kot vojaki Slovenci v srbski vojski porazgubili popolnoma med drugimi, se zaradi tega seveda odpovedali narodno-politični identiteti, svojemu jeziku in vojaško gledano tudi možnosti, da bi jih kot slovensko vojaško enoto ocenjevali na bojišču ter tako njen prispevek k zavezniški zmagi. 1. decembra 1918 je Donavska divizija poročala Vrhovni komandi, da ima v svojih polkih 134 Slovencev, slovenskih oficirjev je imela devet.

Ali je mogoče na ta izziv odgovoriti s trditvijo, da Slovenci-prostovoljci česa podobnega v srbski vojski niso niti hoteli? Seveda bi lahko kdo skušal odgovoriti tudi tako, toda tak odgovor ne bi mogel biti argumentiran, tudi ob upoštevanju tega, da komu iz slovenskih prostovoljskih vrst do posebnih slovenskih enot tudi zares ni bilo. Zakaj ne, tudi takšni so gotovo bili med slovenskimi prostovoljci, zlasti med mlado v Sokolu vzgojeno inteligenco, ki je ob srbskih zmagah v balkanskih vojnah slovansko idejo zamenjala za jugoslovanstvo v ilirskem smislu besede. Njim je Ivan Cankar leta 1913 namenil besede, ko je dejal: »Imenuj se dandanes v Ljubljani Slovenca, pa boš tepen, ne od nemških, temveč od ilirskih šovinistov.« Hkrati pa je tudi dodal, kako malo je teh ilircev, in da med Slovenci nimajo nobene opore.³⁶ Zato lahko do prej omenjenega odgovora pride samo brez poznavanja in razumevanja disidentnega gibanja in ob piemontstvu tiste vrste, ki je tudi dandanašnjemu srbskemu vojaškemu zgodovinopisju precej blizu.³⁷

Za podkrepitev prej postavljene teze samo trije drobci iz zapisnika s seštanka delegatov 1. srbske prostovoljske divizije v Odesi 28. marca 1917:³⁸ Prvi: »... pri polaganju zakletve neki su oficiri najavili, da neće da polože zakletvu srpskoj vojsci i srpskom kralju. Trojica su tada vraćeni u plen...« — Drugi:

³⁵ Dobrovoljci kladivarji Jugoslavije 1912–1918, Ljubljana, 1936.

³⁶ Ivan Cankar: Slovenci in Jugoslovani, predavanje 12. aprila 1913 v Ljubljani, Bela krlizantema, Ljubljana, 1966, str. 156.

³⁷ Ob tem sem na posvetu v Ptuj dodal, da bi morali, ker že sprejemamo posebno poslanico z zborovanja, v njej nameniti nekaj besed tudi srbskim zgodovinarjem in jih pozvati, da nihče drug kot oni ne more srbskemu narodu povedati resnice o nastajanju skupne jugoslovanske države, zato naj ne izkrivljajo ali naj ne dovolijo izkrivljanja resnice o deležu drugih narodov pri nastanku skupne države, zlasti na vojaškem področju. Ob obravnavanju teh vprašanj prihaja do popolnih neresnic (feljton Opačica v Politiki, Slom centralnih sil na Balkanu, Predrag Matvejević v Ninu), tamkajšnji tisk pa poslanih popravkov sploh ne objavlja.

³⁸ Jugoslovanski dobrovoljci u Rusiji, n. d., str. 191–193.

»... u 2. diviziji vrše se nasilja protiv Slovenaca i Hrvata. Tučeni su batinama i bajonetima. U svakom puku po jedna četa Srbijanaca, jedina naoružana, vrši ta nasilja nad Slovencima i Hrvatima...« — In tretji: »...đaci iz podoficirske škole pobegli su iz škole zbog uvrede svojih nacionalnih osjećanja, komandant škole ih je terorisao, preteći da će ih Srbi pokoriti kao i Arnauts...«

Zaradi vsega navedenega je razumljivo, da prva slovenska vojska v naši sodobni zgodovini leta 1918 ni nastala iz jedra, ki bi ga lahko predstavljali slovenski prostovoljci v srbski vojski, marveč iz slovenskih jeder domačih avstro-ogrskih polkov, torej polkov, ki so imeli naborne okraje na Slovenskem. Ne gre za to, da so bili ob koncu oktobra in novembra 1918, ko je slovenska vojska nastajala, Srbi še zelo daleč in da je bil celo Maribor prej v rokah slovenske vojske kot Beograd v rokah srbske, pač pa za dejstvo, da slovenski prostovoljci v srbski vojski niso mogli biti jedro za nastanek slovenskih vojaških enot, saj niso imeli svojih nacionalnih enot na nobeni ravni niti v srbski vojski.

Ime tako imenovane Jugoslovanske divizije je seveda vzbujalo drugačne predstave. O njeni jugoslovanskosti je bilo prepričano tudi Narodno vijeće v Zagrebu, saj drugače 15. novembra 1918 ne bi prosilo srbsko Vrhovno komando, naj pošlje v Slovenijo in na mejo jugoslovansko divizijo dobrovoljcev, ki so v sestavi srbske vojske. Srbsko vrhovno poveljstvo je odgovorilo, da divizije ne bo poslalo, in obljubilo polk srbske vojske, ki ga pa kljub obljubi ni bilo. Utvara o jugoslovanski organiziranosti prostovoljcev v srbski vojski se je tako vlekla naprej in je bila uporabljena spet ob napovedih o organiziranosti bodoče skupne vojske v kraljevini SHS. Sredi decembra 1918 je bilo slovenski javnosti sporočeno, da je prišla na podlagi dogovora med Narodnim vijećem, vlado in vrhovnim poveljstvom srbske vojske v Zagreb vojna misija, ki bo opravila preosnovo dotedanje stare vojske v Državi Slovencev, Hrvatov in Srbov. Do tega bo prišlo tako, da bo stara vojska odpušćena domov, namesto nje pa bo ustanovljena nova, mlada narodna armada s pomoćjo jugoslovanskih legij, ki bodo prišle iz Srbije in bodo osnova za kadre novih polkov... Te legije so bile čista izmišljotina, saj jih v srbski vojski nikoli ni bilo. Da je bila slovenska javnost še bolj zavedena, ji je bilo tudi sporočeno, kako bodo polki dobili svoja narodna imena po krajih in mestih, kjer bodo formirani, in potem se bodo ti novi polki združili z dotedanjo srbsko armado v enotno vojsko enotne države.

Ob poudarjanju narodne sestave polkov, kar je bilo celo v Avstro-Ogrski povsem razumljivo (Hrvati so imeli svojo 42. hrvaško-slavonsko domobransko divizijo z izključno hrvaškim službenim in poveljevalnim jezikom), ni bila slovenska javnost obveščena o tem, da je približno v istem času, 22. decembra 1918, prišlo v Beogradu do podpisa ukaza, s katerim je bila ustanovljena Dravska divizijska oblast, s čimer se je začel proces ukinjanja slovenske vojske. Začetek njenega konca je bila ukinitve poverjenistva za narodno obrambo pri Narodni vladi za Slovenijo, prvi korak pa 1. februar 1919, ko je Dravska divizijska oblast tudi zares začela delovati pod poveljstvom srbskega kraljevega generala Smiljanića, vendar še ne prelomni trenutek. Do tega je prišlo šele sredi julija 1919, ko so slovenski polki izgubili svoja imena in bili pod raznimi številkami vključeni v skupno velikosrbsko vojaško organizacijo. Dokončni konec slovenskosti teh polkov je prinesla demobilizacija maja 1920.

To, da je slovenski narod leta 1919 spet ostal brez svoje oborožene sile, je nujno moralo opredeliti tudi vso slovensko politiko v novi skupni jugoslovanski državi, saj je — kar je nesporno — vojna, torej uporaba oborožene sile, samo nadaljevanje politike z drugimi sredstvi, in če te oborožene sile ni, zgolj kot dejstva, niti ni nujno kot pretnje, je s tem omejena tudi politika. Slovenci so bili, čeprav so k temu prispevali tudi slovenski voditelji sami, spet postavljeni v položaj naroda, ki je zgolj upravno organiziran, v večnacionalni državi pa lahko kot manjšinski narod zgolj nekaj pričakuje, želi, prosi, ne more pa

braniti svojega in še manj ničesar zahtevati, tudi takrat ne, ko ima vso pravico. Tovrstna realnost je že v avstro-ogrski državi delala Slovence, enako kot druge narode v podobnem položaju, za podrejene dele države. V Avstro-Ogrski je bila armada v službi nemško-madžarskih ciljev, v jugoslovanski državi velikosrbskih.

Hrvati so že ob »prvi rešitvi« hrvaškega vprašanja 5. decembra 1918 ob zadušitvi velikih demonstracij in vojaškega upora v Zagrebu spoznali, kaj bo pomenila oborožena sila v novi državi. Ob uvedbi diktature januarja 1929 je bila vojska najbolj realna sila kralja kot nosilca diktature. Odločujočo vlogo vojske je spet potrdil vojaški puč marca 1941. Vsa ta dejstva opozarjajo, da so bile normalne poti političnega življenja manj pomembne kot armada, torej je realnost, da je bila vojska predvsem vojska beograjskega dvora in vlade, odločala tudi o položaju v državi povezanih narodov. Na Kosovu, ki ga je srbska vojska imela (oznaka velikega srbskega socialista Dimitrije Tucovića) okupiranega³⁹ od balkanskih vojn, je tudi po prvi svetovni vojni nova velikosrbska armada še vedno opravljala okupatorsko vlogo, dejansko pa je armada v vsej državi pomenila razrednega in nacionalnega okupatorja. Vojski so bili praviloma razporejeni daleč od svojih domačih krajev in zato vedno lahko uporabljivi kot pretnja ljudem na območjih, kjer so bile garnizije. Čeprav naj vojska ne bi bila politična, do nje naj ne bi segala strankarska, »plemenska« in podobna nasprotja, vojski niso imeli niti volilne pravice, je ta ista armada vendarle bila jasno opredeljena po svojih dejanjih v službi velikosrbskega dvora in srbske buržoazije ter seveda tudi slovenske in hrvaške buržoazije, kot sta se vezali na dvor, in vladajočih slojev po vsej državi. Po spopadu delavcev z Orjuno v Trbovljah je nastopila vojska, toda ne v korist delavcev. »Red«, ki ga je dajala vojska, je bil uperjen ne samo proti narodom, ki jih je bilo treba držati v pokorščini, marveč tudi proti delavskemu razredu, bolje rečeno množicam, povsod, tudi v Srbiji.

Če bi nova jugoslovanska skupna država ohranila vojaško organiziranost, kot je nastala novembra 1918, pri tem čez čas ustrezno rešila tudi položaj Makedoncev, Albancev in še koga, bi morala biti bistveno drugačna tudi notranja politika nove države. Združeni bi bili enakopravni in tudi približno enako močni narodi, kar bi narekovalo medsebojno spoštovanje, sporazumevanje pri medsebojnem usklajevanju interesov in upoštevanje, nikakor pa ne bi dopuščalo nadvlade vladajočih slojev enega naroda (ob naslanjanju na tako imenovano skupno vojsko) nad drugimi narodi. Jugoslavija bi bila bistveno drugačna, bila bi zveza narodov in narodnosti, ki žele živeti skupaj, saj so se zato po koncu prve svetovne vojne tudi povezali, in zagotovo ne bi prišlo do takšne bratomorne vojne, kot se je to zgodilo v letih 1941–1945 med narodi, ki so dejansko bratje in ki so se združili zaradi pozitivne jugoslovanske ideje. V rešitvi nacionalnega vprašanja z ustanovitvijo nacionalnih glavnih štabov je bila tudi velika moč jugoslovanske partizanske vojske, ki je med drugim tudi na vojaškem področju slovenskemu narodu vrnila, kar je izgubil leta 1919, enako Hrvatom, toda poveljna jugoslovanska armada se je na nacionalnem področju spet vrnila k starojugoslovanski organiziranosti. Vprašanje vojaške organiziranosti združenih jugoslovanskih narodov in narodnosti zato še zdaleč ni bilo samo vojaško vprašanje, tudi ne zgolj slovensko vojaško vprašanje.

³⁹ Dimitrije Tucović: Srbija i Albanija, Beograd, 1914, ponatis v Beogradu 1974.

Zusammenfassung

**MILITÄRISCHE ORGANISATION DER SLOWENEN IN DER SERBISCHEN ARMEE
UND ENTSTEHUNG DER SLOWENISCHEN ARMEE**

Janez J. Švajncar

Die erste slowenische Armee in der neueren Geschichte, formal der II. Wehrbezirk genannt, entstand 1918 aus den slowenischen Kernzellen der einheimischen österreich-ungarischen Regimenter, die Ergänzungsbezirke in Slowenien hatten. Bei der Entstehung der slowenischen Armee und ihrer Regimenter spielten die slowenischen Freiwilligen in der serbischen Armee im I. Weltkrieg keine Rolle. Jene seltenen Slowenen, die bereits 1914 in die serbische Armee eingetreten waren, wurden lediglich serbische Soldaten, doch auch später hat es in der serbischen Armee nie slowenische Einheiten gegeben, die einen militärischen Kern, um den sich slowenische Freiwillige sammelten, bilden und auf einen militärischen Beitrag der Slowenen zum Sieg der Entente hinweisen hätten können. Die serbische Regierung behandelte die Freiwilligen aus Slowenien, Kroatien und anderen jugoslawischen Ländern nur als eine Quelle zum Auffüllen der gelichteten Reihen ihrer eigenen Divisionen. Infolge der großserbischen Orientierung zerfiel im Frühjahr 1917 das Freiwilligen-Korps in Rußland, obwohl im Herbst 1916 die Freiwilligendivision auf dem Kriegsschauplatz der Dobrudscha durch große Opfer ihre entschiedene Orientierung für die Entente bewiesen hatte. Im April 1916 gab es in Rußland unter den Freiwilligen 14 Slowenen, Ende des Jahres 1916 gab es 1.498, obwohl 4000 im Oktober mobilisiert worden waren. Zu Beginn des Jahres 1917 gab es in Rußland unter den Freiwilligen 1.727 Slowenen, am 30. Mai 1917 243, im September 1918 in der serbischen Armee 141. Die Zahl aller jugoslawischen und montenegrinischen Freiwilligen betrug in der serbischen Armee 32.000 bis 35.000, nach dem Krieg wurden 32.136 Freiwilligenausweise ausgestellt.

In ihrer Armee gewährte die serbische Regierung den Freiwilligen keine besonderen nationalen Einheiten, jugoslawisch war auch die sog. Jugoslawische Division an der Salonikifront nicht. In Wirklichkeit handelte es sich nur um die umbenannte Vardar-Division der serbischen königlichen Armee, der der gesamte Stab mit zwei Regimentern, der Artillerie und anderen ähnlichen Truppenteilen erhalten geblieben war. Auch die beiden Freiwilligenregimenter, die aus Rußland gekommen waren, bekamen einen Teil der serbischen Mannschaft zugewiesen, während die Stäbe beider Regimenter bereits in Rußland aus serbischen königlichen Offizieren konstituiert worden waren. Trotzdem präsentierte die serbische Regierung gerade diese Division der Welt als eine Lösung der jugoslawischen Frage in ihrer Armee auf militärischem Gebiet, was nicht der Wirklichkeit entsprach. Die jugoslawischen Freiwilligen wurden auf verschiedene serbische Regimenter verteilt, die Offiziere mußten die serbische Staatsbürgerschaft annehmen, zugleich wurde es ihnen unmöglich gemacht, auf die Bildung des künftigen gemeinsamen Staates Einfluß zu nehmen. Nach der Niederlage Österreich-Ungarns wurden die slowenischen Freiwilligen in der serbischen Armee vom serbischen Oberkommando mehrere Monate lang weit von Slowenien ferngehalten, so daß sie in den entscheidenden Tagen nicht am Kampf um die slowenische Nordgrenze teilnehmen konnten.